

Hajdarović, Miljenko

STUDENTSKA VIZIJA BUDUĆNOSTI ŠKOLSKOGA PREDMETA POVIJEST

Uvod

Povijest je standardni školski predmet u osnovnom i srednjem školstvu Republike Hrvatske i Republike Mađarske. Dvije države tijekom više od tisuću godina dijele zajedničku i vrlo sličnu prošlost. U posljednjih tridesetak godina obje su prošle tranziciju iz socijalizma u demokraciju što se odrazilo i na područje odgoja i obrazovanja. Hrvatska je u trideset godina samostalnosti provela tri reforme osnovnog i srednjeg obrazovanja. U te tri reforme dvaput su mijenjani nastavni planovi i programi, a u posljednjoj reformi sukladno suvremenim trendovima oblikovani su novi kurikulumi. Mijenjanje kurikuluma pratilo su javne i medijske rasprave u kojima se na školski predmet povijest gledalo kao na predmet od iznimnog nacionalnog značaja. Uz povijest u grupu neslužbenih *nacionalnih predmeta* uvršteni su hrvatski jezik i vjeronauk. I ranije u prošlosti i u drugim političkim režimima na povijest se gledalo kao na predmet koji je važan za oblikovanje nacionalnoga identiteta i za očuvanje nacionalne baštine.

Povijest je služila i kao sredstvo za legitimizaciju i legalizaciju političkog poretka i/ili ideologije. Hrvatska i Mađarska danas su suverene države, članice Europske unije s pogledima u budućnost usmjerenima prema globalizaciji i digitalizaciji. Ti izazovi ponekad se doživljavaju i kao prijatna pa se povijest još uvijek doživljava kao nacionalno važan školski predmet bez obzira na povijesni trenutak u kojem se društvo nalazi. To je u skladu s mišljenjem sociologa koji drže da obrazovanje tijekom socijalizacije ima ulogu oblikovati vrijednosti i identiteta pojedinca kako bi bio prihvaćen dio društva. U pedagoškim istraživanjima kurikuluma važnu ulogu igraju skriveni kurikulumi koji oblikuju pojedinca. Za učitelje skriveni kurikulum oblikuje ideje što se i kako mora učiti, a zajedno s učenicima se oblikuju ideje o tome koje su javne i skrivene manifestacije poželjnog ponašanja u zajednici u kojoj živimo.

Analizom hrvatske znanstvene periodike može se indentificirati iznimno malo radova i istraživanja koja problematiziraju učinke nastave povijesti. U istraživanju nad maturantima¹ gimnazija između ostaloga zaključeno je da: nastava povijesti u Hrvatskoj nije prožeta duhom tolerancije i sveopće suradnje među narodima, da nastava povijesti u Hrvatskoj ne omogućuje razvoj kritičkoga mišljenja, moralnog rasuđivanja i interkulturalnog odgoja, da u našoj nastavi prevladava etnocentrizam, da nastava povijesti ne razvija sposobnost povijesnoga mišljenja i da nastava povijesti nije oslobođena religijskih i političkih predrasuda. Analizom kurikuluma povijesti Švedske, Finske,

¹ Ivo RENDIĆ MIOČEVIĆ: *Kakva bi trebala biti nastava povijesti u demokratskoj Hrvatskoj?*, Radovi Razdio povijesnih znanosti, 1999./37.

Norveške, Škotske, Irske, Engleske, Austrije, Mađarske, Slovenije, Nizozemske i Njemačke istraživačice su zaključile da je Hrvatska pri vrhu propisivanja sadržaja i da time država obrazovanjem kreira svoju perspektivu povijesti.² Zaključuju i da je *trajno obilježje hrvatskih planova i programa jest njihova pretrpanost sadržajima, tj. prevelika količina sadržaja koje treba obraditi tijekom jednog ciklusa školovanja*. Istraživači instituta društvenih znanosti Ivo Pilar (2014) zaključuju da većina mladih osuđuje činjenicu da povijest postaje dio dnevne politike, da se koristi kao instrument manipulacije za potrebe političkih stranaka i da tumačenje povijesti ovisi o trenutačnim odnosima političke moći. Nadalje da mladi imaju malen ili nikakav interes za suvremenu povijest, da je nastava povijesti preopterećena činjenicama, da noviju povijest uopće nisu učili u školi. Prema recentnom istraživanju mađarskog obrazovnog sustava zamijećeni su slični izazovi kao i u Hrvatskoj s naglaskom na nacionalnom identitetu i razvoju domoljublja.³

Postavlja se pitanje kakva je budućnost povijesti kao školskoga predmeta u postdigitalnome društvu. Negroponte je kao autor ideje postdigitalnog društva još 1998. godine napisao: „U budućnosti će zajednice okupljene oko ideja biti jednako snažne kao one oblikovane fizičkom blizinom. Djeca neće poznavati značenje nacionalizma.”⁴ Generacije rođene u 21. stoljeću često nazivamo generacijom *digitalnih urođenika*. Ti digitalni urođenici stvaraju avatare koji mogu biti potpuno novi oblici identiteta gdje su etnicitet i rod irelevantni, a jezični i kulturni utjecaji isprepleteni. Državne politike obrazovanja u posljednjem su desetljeću usmjerene na tzv. STEM (pokrata od engleskih riječi *Science, Technology, Engeneering i Mathematics*) područje uz potiskivanje i slabije financiranje istraživanja i obrazovnih programa u društveno-humanističkom području. To se primjerice odrazilo i na kurikulumne strukovnih škola u Hrvatskoj gdje se povijest počela u potpunosti izostavljati. Opravdano je pitanje kakva je budućnost povijesti kao školskog predmeta uz navedene probleme i izazove.

Istraživanje

Istraživanje je provedeno u sklopu CEEPUS mobilnosti CIII-HR-1005-07-2122-M-150743 – Educational Systems in Central Europe. Iz dozvole obje visokoškolske ustanove ispitanici su bili studenti Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku (Hrvatska) i Eötvös József Főiskola u Baji (Mađarska). Istraživanje objedinjuje kvantitativnu i kvalitativnu metodologiju. Za istraživanje stavova studenata korištena je anketa, a za usporedbu mišljenja s idejama stručnjaka korištena je metoda vizioniranja. Vizioniranje je metoda istraživanja koja pripada futurističkoj skupini metoda. Obično je prvi korak u

² Snježana KOREN–Magdalena NAJBAR-AGIČIĆ: *Europska iskustva i nastava povijesti u obveznom obrazovanju*, Povijest u nastavi, 2007./Vol. V No. 10 (2), 117–174.

³ Katinka DANCS–Márta FÜLÖP: *Past and present of social science education in Hungary*, Journal of Social Science Education, 2020./Vol. 19, No. 1, 47–71.

⁴ Nicholas NEGROPONTE: *Beyond digital?*, Wired, 1998.
<https://www.wired.com/1998/12/negroponte-55/> [15.11.2021.]

definiranju strategije prema postizanju željenoga cilja.⁵ Sudionici istraživanja trebaju biti dobri poznavatelji teme – inovativni stručnjaci područja poučavanja povijesti.

Prigodni uzorak predstavljaju studenti, budući i sadašnji edukatori od preddiplomske, diplomske i doktorske razine, koji uglavnom (osim manjeg postotka na doktorskom studiju Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti) nisu povijesničari ili nastavnici povijesti što nam omogućuje *pogled izvana*. Odabirom drugačije skupine ispitanika, primjerice, studenata povijesti, prikupljeni rezultati vjerojatno bi imali svojstvo zaštite trenutnog i budućeg položaja struke, što se ovakvim odabirom uzorka nastojalo izbjeći.

Postavljene su sljedeće hipoteze:

- Položaj školskoga predmeta povijest će se promijeniti u budućnosti.
- Digitalizacija će imati znatan utjecaj na poučavanje povijesti.
- Futurističke metode istraživanja imaju potencijal za oblikovanje budućnosti povijesti kao školskoga predmeta.

Dvojezični hrvatsko-mađarski upitnik popunjavao se od 20. listopada do 14. studenoga 2021. godine. Upitnik je oblikovan na dva jezika kako bi se omogućilo bolje razumijevanje postavljenih pitanja i/ili izjava. Obzirom na kombiniranje kvantitativne i kvalitativne metodologije analiza rezultata upitnika provedena je samo na razini deskriptivne statistike što je bilo dovoljno za oblikovanje zaključaka.

Za odabir stručnjaka za vizioniranje postavljeni su sljedeći kriteriji:

- minimalno 10 godina radnoga iskustva u školi,
- aktivno sudjelovanje u usavršavanju drugih učitelja (održali predavanja ili radionice),
- autori udžbenika povijesti i/ili drugih obrazovnih materijala.

Od 10 pozvanih stručnjaka odazvalo ih se 8 i njihova su promišljanja uključena u zaključke. Stručnjaci su u vizioniranju sudjelovali anonimno i korištene su digitalne platforme za suradnju. Pred stručnjake su postavljene tri izjave i tri pitanja (oblikovana temeljem apstrahiranja sadržaja i rezultata prethodno provedene ankete):

- Položaj povijesti u školi ostao je isti kao i 2022. godine (satnica, odnos prema drugim predmetima, vrsta stručnjaka koji je podučavaju).
- Usredotočenost na faktografiju i dalje je značajan dio poučavanja.
- Poučavanje nacionalne povijesti (s posebnim naglaskom na posljednje stoljeće) dominira u odnosu na europsku i svjetsku povijest.
- Koji tehnički koncepti kurikuluma prevladavaju?
- Koje se korisne vještine razvijaju tijekom učenja Povijesti?
- Kakav će biti utjecaj daljnje digitalizacije obrazovanja i poučavanja Povijesti?

⁵ Michael JACKSON: Practical Foresight Guide Chapter 3: Methods, 2013.
<https://www.shapingtomorrow.com/media-centre/pf-cho3.pdf> [15.11.2021.]

Rezultati istraživanja

Anketni upitnik ispunilo je 47 sudionika. Od tog broja 78.7 % su polaznici Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti (Osijek) dok su preostali studenti Eötvös József Főiskole. Po pitanju razine studija podjednak postotak (38,3 %) sudionika je studenata diplomskoga i poslijediplomskoga studija dok je manji dio (23,4 %) ispitanika na preddiplomskom studiju. Čak 61,7 % ispitanika starije je od 25 godina, 31,9 % staro je između 20 i 25 godina dok je samo 6,4 % ispitanika bilo mlađe od 20 godina.

Nakon demografskih pitanja ispitanici su u nastavku odgovarali iz perspektive budućnosti – prema njihovoj ideji kakvo će biti stanje 10 godina u budućnosti (stanje 2031. godine). Ta je napomena posebno istaknuta u anketi.

Najveći dio ispitanika (91 %) smatra da će povijest i dalje biti samostalan školski predmet. Tjedna satnica predmeta i dalje će ostati ista (77 %). Najveći dio ispitanika smatra da će povijesti i dalje predavati predmetni stručnjak (94 %).

Za 79 % ispitanika povijest će i dalje biti jednako važan predmet kao i drugi školski predmeti (19 % smatra da će biti manje važno). U odnosu prema predmetima STEM područja većina ispitanika (55,3 %) smatra da je povijest jednako važna dok 44,7% ispitanika smatra da će povijest biti manje važna. Većina ispitanika (87 %) smatra da će se povijest i dalje poučavati u osnovnoj i srednjoj školi.

U nastavku istraživanja sudionici su na Likertovoj skali od 5 stupnjeva označavali svoje slaganje s tvrdnjama (od nimalo važno do iznimno važno). Rezultati su pokazali da:

- 57 % ispitanika iskazuje visoko slaganje s tvrdnjom da je za povijest važno upamćivanje kronologije, imena povijesnih ličnosti i opisivanje događaja,
- više od 68 % ispitanika smatra da je poznavanje cijele nacionalne povijesti važno,
- 82 % posebno naglašava važnost posljednjih 100 godina,
- zajednička europska povijest manje je važna, ali ipak smatraju da je i kod europske povijesti važnije posljednjih 100 godina,
- svjetska povijest je još manje važna.

U određivanju važnosti znanja i vještina koje se stječu učenjem povijesti ispitanici su skali izrazili svoje slaganje:

- 74 % u potpunosti se složilo da doprinosi razvoju kritičkoga mišljenja,
- 68 % ispitanika u potpunosti se složilo da doprinosi razvoju tolerancije,
- 62 % ispitanika u potpunosti se složilo da doprinosi razvoju građanskih sposobnosti,
- 53 % ispitanika u potpunosti se složilo da doprinosi razvoju vještine snalaženja na karti,
- 60 % ispitanika u potpunosti se složilo da doprinosi razvoju vještine snalaženja u vremenu,
- 51 % ispitanika u potpunosti se složilo da doprinosi razvoju vještine analize izvora.

Na otvoreno pitanje koje se korisne vještine razvijaju tijekom učenja povijesti odgovori ispitanika najviše se ponavljaju vezano uz:

- kritičko mišljenje,
- razvoj tolerancije,
- očuvanje baštine,
- bolje pamćenje i
- kronološko mišljenje.

U posljednjemu dijelu ispitanici su izražavali slaganje na izjave i odgovarali na pitanja vezana uz temu korištenja informacijsko-komunikacijske tehnologije u poučavanju povijesti. Na pitanje može li se povijest učiti pretraživanje interneta ispitanici nisu imali siguran zaključak – 47 % ispitanika smatra da se može, ali 40 % nije sigurno u takvu mogućnost. U takvu su mogućnost sigurni (93 %) ukoliko se internetski izvori kombiniraju uz korištenje udžbenika. Više od 76 % ispitanika smatra da se povijest može učiti iz specijaliziranih digitalnih sadržaja. Veliki postotak ispitanika (70 %) smatra da se povijest uči videolekcijama i da videolekcije olakšavaju učenje (85 %). Najveći dio ispitanika (94 %) smatra da digitalizacija izvora olakšava istraživanje Povijesti. Ispitanici se uglavnom slažu da lažni izvori otežavaju učenje (76,6 %). U istom su postotku ocijenili da učenje povijesti otežavaju i lažne fotografije i lažni video isječci. Pri pitanju kako velika količina online materijala utječe na učenikovo učenje povijesti ispitanici nisu bili istih stavova – 46,8 % ispitanika smatra da olakšavaju učenje, 29,8 % da nema veći utjecaj na učenje, a 23,4 % da otežava učenje. Ispitanici smatraju da online materijali dostupni učenicima učiteljima olakšavaju poučavanje povijesti (80,9 %). Da digitalizacija poučavanja ne mijenja ulogu učitelja povijesti smatra 48,9 % ispitanika dok su mišljenja o jačanju (27,7 %) i smanjenju uloge (23,4 %) podijeljena.

U vizioniranju stručnjaci su iskazali divergentna mišljenja no ipak su se složili oko sljedećih zaključaka:

- stručnjaci se slažu s izjavom da će položaj povijesti u školi (po pitanju satnice, odnosa prema drugim predmetima i vrsti stručnjaka koji će poučavati) vjerojatno ostati isti uz mogućnost objedinjavanja više predmeta u predmet Društvo (po uzoru na *social studies* u nekim obrazovnim sustavima),
- faktografija će i dalje biti značajan dio poučavanja uz mogućnost preusmjeravanja pažnje prema razvoju vještina i kritičkog mišljenja,
- poučavanje nacionalne povijesti (s posebnim naglaskom na posljednje stoljeće) dominirati u odnosu na europsku i svjetsku povijest,
- posebno istaknuti tehnički koncept koji će prevladavati u kurikulumu je rad s povijesnim izvorima,
- kritičko mišljenje, rješavanje problema i vještina argumentiranja ističu se kao korisne vještine koje se razvijaju tijekom učenja povijesti,
- digitalizacija će imati značajnu ulogu u poučavanju uz vjerojatan naglasak na igrifikaciju i potrebu smislene upotrebe tehnologije.

Zaključak

Istraživanje je trebalo dati uvid u mogući scenarij budućnosti za poučavanje povijesti u školi usporedbom *mišljenja izvana* i *mišljenja izutra*. Pri tome su sučeljeni rezultati ankete o stavovima budućih i sadašnjih edukatora koji ne studiraju povijest s vizijom stručnjaka za poučavanje povijesti. Temeljna pitanja pri zamišljanju budućnosti povijesti vezana su uz položaj predmeta u rastu dominacije STEM predmeta, u prepoznavanju važnosti i značaja poučavanja povijesti za razvoj vještina koje nisu nužno povjesničarske te kakva će budućnost povijesti biti u svijetu koji se pojačano digitalizira.

Rezultati ankete i vizioniranja ukazuju da u obje skupine postoji slično razmišljanje o tome kakvo će biti poučavanje povijesti i status predmeta 2031. godine. Postoji tek manje kolebanje u stavovima da će utjecaj STEM područja umanjiti značaj Povijesti (primjerice kod pitanja smanjenja satnice gdje je 15 % ispitanika izrazilo takvo mišljenje). Nestručnjaci su ipak u značajnom postotku (44,7 %) i još više kod mišljenja da će povijest biti manje važna od STEM područja. To može biti efekt potrebe stručnjaka za očuvanjem svog statusa i posla dok kod nestručnjaka to nije slučaj. U oba dijela istraživanja istaknuta je važnost povijesti kao predmeta koji će doprinosti razvoju kritičkoga mišljenja. Stavovi i promišljanja nestručnjaka o utjecaju digitalizacije ukazuju na površnije promišljanje i prevladavanje pozitivnog i nekritičkog stava. Tijekom vizioniranja stručnjaci su naglasili potrebu opreza u korištenju digitaliziranih izvora koji se moraju koristiti kako bi unaprijedili nastavu i doprinostili razvoju vještina.

Posebna je vrijednost istraživanja uključivanje futurističkih metoda u područje društveno-humanističkih znanosti. Provedbi reformi obrazovanja u Hrvatskoj nisu prethodila istraživanja koja bi dala odgovor na pitanja gdje smo trenutno i kakvi su nam ciljevi u budućnosti. Odluke o takvim ciljevima donešene su na političkoj razini sukladnoj političkoj viziji vlada koje su upravljale državom u određenom trenutku. Futurističke metode istraživanja nude priliku za oblikovanje poželjnih scenarija i pritom mogu uključiti interdisciplinarna promišljanja stručnjaka i drugih zainteresiranih dionika promišljanja o budućnosti. U istraživanju je za uspoređivanje mišljenja iskorištenja metoda vizioniranja, a za planiranje obrazovnih politika na raspolaganju su druge kvalitativne metode poput delfi tehnike, planiranja unaprijed i unazad i druge.

Literatura

- Katinka DANCS–Márta FÜLÖP: *Past and present of social science education in Hungary*, Journal of Social Science Education, 2020./Vol. 19, No. 1, 47–71.
DOI: <https://doi.org/10.4119/jsse-3273>
- Snježana KOREN–Magdalena NAJBAR-AGIČIĆ: *Europska iskustva i nastava povijesti u obveznom obrazovanju*, Povijest u nastavi , 2007./Vol. V No. 10 (2), 117–174.
- Michael JACKSON: *Practical Foresight Guide Chapter 3: Methods*, 2013.
<https://www.shapingtomorrow.com/media-centre/pf-ch03.pdf>
- Ivo RENDIĆ MIOČEVIĆ: *Kakva bi trebala biti nastava povijesti u demokratskoj Hrvatskoj?*, Radovi Razdio povijesnih znanosti, 1999./37.
- Nicholas NEGROPONTE: *Beyond digital?*, Wired, 1998.
<https://www.wired.com/1998/12/negroponte-55/>

Sažetak

Povijest se kao školski predmet već duže vrijeme bori s temeljnim pitanjem – koja je njegova uloga u obrazovanju i kakva je njegova budućnost. Povjesničari su uglavnom fokusirani na proučavanje prošlosti bez redovnih analiza stanja predmeta u školama. Rasprave o Povijesti u školama prepuštene su javnosti i često političarima. Od uspostave samostalnosti u Hrvatskoj su provedene tri reforme obaveznog (osnovnog) obrazovanja koje kao rezultat nisu donijele promjenu paradigme poučavanja već su samo redom dodavale nove sadržaje u malu nastavnu satnicu. Promjena paradigme zapravo se dogodila u izvorima informacija – digitalni multimedijски svijet polako preuzima centralnu ulogu izvora informacija iz ruku učitelja, udžbenika i drugih obrazovnih materijala. U ovome istraživanju provedenom na studentima hrvatske i mađarske visokoškolske ustanove analiziramo stavove kojima se oblikuje scenarij poučavanja povijesti 2031. godine. Rezultati su bili inicijalna točka za futurološku metodu vizioniranja.

Abstract

History as a school subject has long struggled with a fundamental question – what is its role in education and what is its future. Historians are mostly focused on studying the past without regular analyzes of the state of subjects in schools. Debates on History in schools are left to the public and often to politicians. Since the establishment of independence in Croatia, three reforms of compulsory (primary) education have been implemented, which as a result did not bring a change in the teaching paradigm, but only added new content to the small teaching schedule. The paradigm shift has actually happened in information sources – the digital multimedia world is slowly taking over the central role of information sources from the hands of teachers, textbooks and other educational materials. In this research conducted on students of Croatian and Hungarian higher education institutions, we analyze the attitudes that shape the scenario of teaching history in 2031.

Keywords: fake news, futurology, history, students' attitudes, visioning